

IMMUNTATGE. TONI PAVÀ

Ètica i política

Tres setmanes abans de les eleccions municipals i autonòmiques, el mapa de la corrupció a casa nostra té massa punts foscos. EL TEMPS, amb la col·laboració de l'economista Gustau Muñoz, ha demanat a sis filòsofs que analitzen les causes profundes que separen els camins de l'ètica i la política.

Responen Manuel Alcaraz, Adela Cortina, Paolo Flores d'Arcais, John Keane, Loretta Napoleoni i José Luis Villacañas.

EL TEMPS

L'escàndol Watergate, que l'any 1972 va fer caure el president nord-americà Richard Nixon, prova que, als EUA, la societat censura els polítics que actuen sense ètica.

‘Nulla politica sine ethica’

El 1965, el catedràtic d'estètica de la Universitat de Barcelona José María Valverde va renunciar a la seva càtedra en solidaritat amb tres catedràtics de la Universitat Complutense de Madrid –José Luis López-Aranguren, Enrique Tierno Galván i Agustín García Calvo–, que havien estat expulsats perquè havien participat en una marxa a favor de la llibertat d'associació. Valverde resumia les seves raons al catedràtic d'ètica López-Aranguren amb una frase en llatí: “Nulla aesthetica sine ethica”, és a dir, que no hi ha estètica sense ètica.

Poques setmanes abans de les eleccions municipals i autonòmiques –al País Valencià i les Illes Balears–, el nombre de casos de corrupció pendents

Pot haver-hi política sense ètica? EL TEMPS demana a tres politòlegs que assenyalen les raons per les quals hi ha països més tolerants amb la corrupció que uns altres. La tradició catòlica i la protestant apareixen com l'argument de més pes.

de resolució judicial als Països Catalans arriba a 48 i molts afecten –o poden afectar les setmanes vinents– candidats que es tornen a presentar a les eleccions. Si bé no es presenten l'ex-president balear Jaume Matas, l'ex-presidenta del Parlament de les Illes, Maria Antònia Munar, el president de

la Diputació de Castelló, Carlos Fabra, o l'ex-alcalde de Santa Coloma de Gramenet Bartomeu Muñoz, hi ha batlles i regidors que repeteixen tot i ser presumptament implicats en casos de corrupció. Fins i tot s'espera que el candidat del PP a presidir la Generalitat Valenciana pugui ser encausat

aquests pròxims dies per una de les ramificacions del cas Gürtel.

Aquesta doble condició de candidats i encausats en casos de corrupció sembla deixar en mans dels electors la condemna o absolució dels presumptes culpables, com si la política poguera desempallegar-se de l'ètica –i, fins i tot, de la justícia– a força de vots.

L'historiador Joan B. Culla creu que aquest fenomen, "l'impacte polític-social que origina la corrupció –això que diuen ara que la corrupció no passa factura– té molta relació amb la cultura catòlica i protestant, l'ètica de l'una religió i de l'altra, perquè és evident que la impunitat és més clara en els països del sud d'Europa".

Catòlics o protestants? El politòleg Ferran Requejo coincideix a dir que la cultura política als països de majoria catòlica és determinant. "Els de tradició catòlica són més submisos amb el poder i ho accepten com una cosa normal. Això afecta la legitimitat del sistema i, a poc a poc, augmenta la desafecció dels ciutadans respecte als polítics i als partits." Aquesta relació, assenyala Requejo, és provada "empíricament" per estudis que la confirmen, tot i que "les causes no han estat analitzades seriosament".

Culla veu clares les diferències entre totes dues tradicions, no tant en els casos de corrupció com en la reacció social davant els casos de manca d'ètica en política, i les seves conseqüències: "La dimissió del ministre de Defensa alemany, Karl Theodor zu Guttenberg perquè havia plagiat la seva tesi doctoral –fet que no és constitutiu de delicte– és difícil d'imaginar aquí. En canvi, a Alemanya aquesta mentida ha costat la carrera política a un dels homes amb més futur, que ja sonava com a possible relleu d'Angela Merkel." Per contra, "a la conca mediterrània no passa: la moral catòlica permet el perdó dels pecats amb una simple confessió i potser això els fa més vulnerables que als països protestants, on no hi ha tanta corrupció i a més reben un càstig més sever."

Joan B. Culla també opina que "la ciutadania no valora tan malament la corrupció per lucre personal com la que cerca un finançament il·legal del partit: tinc la sensació que el PSOE no va per-

El cas Roldán, amb el de Juan Guerra i alguns altres, van fer caure el PSOE. L'historiador Joan B. Culla opina que l'enriquiment personal és socialment més mal vist que no el finançament il·legal.

dre el govern espanyol per Filesa, Malesa i TimeExport, sinó que es van haver de fer públics els casos de Roldán, Juan Guerra i més que s'enriquien gràcies a les seves responsabilitats polítiques."

L'historiador afirma que aquest fet, molt evident tant a l'estat espanyol com a Itàlia o Portugal, ha estat clarament un llegat que les antigues potències ibèriques han deixat a l'Amèrica Llatina, on la corrupció és molt més comuna –i acceptada– que no als països de l'Amèrica del Nord, conquerits per països anglosaxons.

Aquesta relació entre la religió i la cultura política d'un país marcarà també les oportunitats d'un país per a sortir-se'n d'una epidèmia de corrupció.

Per a Ferran Requejo, la cultura política és, amb el control legal, el principal factor que pot ajudar a sortir d'un siste-

ma tocat per la corrupció: "Quan arriba la corrupció és un fracàs per al sistema democràtic. Hi ha impunitat si no hi ha càstig ni legal ni de control popular, mitjançant les urnes. El control legal és possible. I, com que la voluntat popular fa com vol, aquest control de la justícia hauria de ser força més estricte. Hi hauria d'haver també una separació de poders, perquè els tribunals actuen moltes vegades com a corretja de transmissió dels poders fàctics o polítics."

Requejo opina que és més difícil de canviar la cultura política, que necessita anys per a ser modificada. Per tant, l'única manera de sortir del cercle viciós de la corrupció és "amb voluntat política de canviar la legislació i el codi penal".

El filòsof Josep-Maria Terricabras reclama que "els votants siguin més re-

flexius i conscients de què afavoreixen amb el seu vot.” La política, afegeix, “ha de servir a la democràcia, no pas dinamitar-la: els actes tenen conseqüències i els votants ho han de tenir en compte a l’hora de votar”. Està convençut que “la bondat d’un sistema democràtic augmenta com més augmenta el sentit de responsabilitat democràtica de tots els ciutadans: sovint el líder corrupte no és tan trist com els que el trien”. I en posa un exemple: “George W. Bush va ser elegit després d’una legislatura en què havia demostrat moltes coses: la reelecció posa en qüestió Bush però sobretot posa en qüestió tots els votants.”

Polítics professionals. La cultura política dels països o estats també es va consolidant a mesura que passa el temps. I ajuda a consolidar la professionalització de la política, que és un factor positiu per a la democràcia, segons Requejo, sempre que entenguem professionalització com a “creació d’una elit de polítics que treballen professionalment, com hi ha una elit d’investigadors o economistes”, i no com la mena de professionalització que s’atribueix als polítics que treballen sempre dintre del partit fins i tot quan obtenen un càrrec polític: “Aquests polítics que han fet la gara-gara dins el partit, han pujat però no han demostrat res a la societat no són els professionals de l’elit.”

Segons Requejo, “la professionalització ve sobretot de les primeres revolucions liberals del segle XVII a Anglaterra i XVIII als Estats Units: en aquella societat comercial internacionalitzada, amb un capitalisme creixent, hi surten tasques específiques a fer que haurà d’exercir un polític professional”. Aquesta visió trencava amb la que venia dels grecs, que “la política era cosa dels ciutadans”, i ha funcionat més en alguns països que en uns altres. I novament es veu una diferència entre els catòlics i els protestants, amb l’excepció parcial de França.

A casa nostra, afirma Requejo, “la política està per sota de l’economia i la investigació i l’elit dels polítics no té el nivell de l’elit dels metges o els arquitectes en els seus àmbits”. Però també a Espanya i a bona part d’Europa passa això mateix, segons Requejo: “Fallen els filtres. A les democràcies liberals

un dels problemes és la selecció de les elits polítiques. No hi ha uns bons processos de selecció, perquè hi entra molta mediocritat a través dels partits polítics. Els partits són males agències de selecció d’elits.”

Requejo també assenyala que una mancança als països catòlics és el contacte de les esferes polítiques amb els sectors privats: “Fora de la cultura política anglosaxona, hi ha molt poca relació entre el sector privat i el sector públic. Hi ha molt poc transvasament d’un sector a un altre.”

Entre els països majoritàriament catòlics, França va poder salvar-se’n durant dècades per la feina de l’Escola d’Administració Pública que, “clàssicament –diu Requejo–, ha estat l’agència de selecció d’elits”, tot i que els darrers quinze anys ha perdut un cert prestigi.

Així i tot, assenyala Joan B. Culla, “a França el clientelisme polític ha estat molt important i són coneguts els casos de polítics que han estat alcaldes i diputats durant 35 anys i han pogut col·locar a diverses administracions milers i milers de militants del partit”.

Evidentment, recorda Joan B. Culla, aquest clientelisme ha estat més gran als estats de la península Ibèrica, “que han tingut dictadures que encara l’han afavorit més”. Aquests règims totalitaris han deixat pòsit en la cultura política, de manera que el caciquisme o el clientelisme es van fer evidents també més enllà de les èpoques de dictadures: “Així s’entén que Romanones arribés a ser amo absolut de la província de Guadalajara; De la Cierva, de Múrcia; o el cas actual de Carlos Fabra”, que ha estat president de la Diputació de Castelló com ja ho havien estat el seu besavi i el seu avi.

Vicis privats, virtuts públiques.

La cultura política de cada país també influeix en la coherència privada que es demana als servidors públics, una coherència amb límits molt propers a l’ètica. Josep-Maria Terricabras creu que “del polític, se n’ha de jutjar l’acció pública, però no cal que sigui bona persona en la vida privada”. Terricabras matisarà després que la vida privada trepitja l’ètica quan hi ha fets delictius, però “no hem de fer gaire cas de si té amants o no”. El primer ministre italià,

EL TEMPS

El cas Palau ha evidenciat esquerdes en l’ètica als ponts que uneixen la política i la soci-

Silvio Berlusconi, va travessar aquesta frontera perquè “va abusar de menors”, atès que això és un delictes reconegut per la llei. “No m’agradarà –aclareix Terricabras– l’ostentació de riquesa i malbaratament que fa Berlusconi, però en aquest cas seria poc ètic perquè va fer públiques les seves vel·leïtats privades: en el fons, la vida d’un polític resulta exemplar per al gran públic. No és que el polític hagi de ser un exemple, però la gent ho veu com un exemple.”

Cada cultura política –i aquí sí que es difuminen les diferències entre estats de tradició catòlica i protestant– ha tractat la vida privada dels seus polítics de manera diferent. Joan B. Culla destaca el cas dels EUA: “Als Estats Units, potser perquè són hereus de la tradició puritana, les qüestions privades són sagrades i han costat la carrera de molts polítics. En canvi, tots els mitjans dels

etat civil. Una institució cultural amb prestigi en va sortir perjudicada. Casos com Palma Arena i Gürtel han esquitxat polítics dels Països Catalans amb càrrecs rellevants, com ara l'ex-president balear Jaume Matas i l'ex-portaveu del PP a les Corts valencianes Ricardo Costa.

Estats Units van ocultar sempre que el seu president Theodore Roosevelt anés amb cadira de rodes de resultes d'una minusvalidesa. Hi havia el pacte tàcit que els americans no havien de saber que el seu president anava amb cadira de rodes. Evidentment, no era el temps de la televisió amb quaranta canals, etcètera, però les fotografies de premsa mai no reproduïen la cadira.”

Per contra –del setge que els candidats nord-americans poden patir per qüestions privades–, a França, explica Culla, “François Mitterrand va poder tenir un amant oficial, una filla amb ella (cosa que molta gent sabia perquè fins i tot hi havia vigilància policíaca a casa de l'amant, a París), i que no se'n parlés mai fins que ell no va ser mort.”

El dos principis ètics. Josep-Maria Terricabras assenyalava dos principis que

haurien de regir la vida d'un servidor públic, des d'un punt de vista ètic: el polític i el democràtic. El democràtic, segons el filòsof, “implica que un governant fa un servei públic, no privat, i, per tant, ha de ser jutjat per la seva acció de servei públic, cosa que vol dir també servei transparent”. Això enllaça amb el “control legal” de Requejo en l'àmbit públic i l'igual a un ciutadà qualsevol en l'àmbit privat. “Hi ha d'haver lleis –diu Terricabras– que collin les decisions, que de vegades poden ser arbitràries, dels polítics, i en la seva vida privada ha de respectar, com tots, les lleis: no s'hi val a acollir-se a immunitat perquè es tracti de càrrecs públics o siguin caps d'estat.”

Pel que fa al principi polític, Terricabras el vincula al programa electoral de l'escollit: “Un governant ha de dur a terme un programa, aquell amb què

s'ha presentat i allò que davant dels ciutadans s'ha compromès a complir. És als ciutadans que l'han votat –i a tota la ciutadania que representa– a qui ha de donar satisfacció, no al partit que representa. Per molt que el partit li demani coses, el polític ha de fer allò que ha compromès a través del programa electoral.”

Els tres politòlegs consultats per EL TEMPS, com els filòsofs que opinen a les pàgines següents, coincideixen a opinar que la corrupció –ja ho diu la paraula– és la traïció ètica que més mal fa a la democràcia. “És infecciosa i addictiva”, diu Loretta Napoleoni, que afegeix: “Un cop una societat n'ha estat contaminada li és cada vegada més difícil de deslliurar-se'n.”

Nulla politica sine ethica.

Alex Milian